"8D04201 Құқықтану" білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға арналған Дүйсенқұл А.Ғ. "Legal regulation of State electronic service: current problems and ways to improve (Мемлекеттік электронды қызметтердің құқықтық реттеуі: өзекті мәселелері және жетілдіру жолдары)" тақырыбындағы диссертациясына

АҢДАТПА

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Мемлекеттік электрондық қызметтер мен ақпараттық қауіпсіздік саласындағы қоғамдық қатынастарды құқықтық реттеу проблемасының өзектілігі жеке тұлғаның, қоғамның және мемлекеттің барлық салаларында және қызметінде ішкі және сыртқы қауіптердің жаңа түрлерінің пайда болуы жағдайында ақпараттық қауіпсіздіктің рөлін едәуір арттыруға, азаматтар ретінде ақпараттық салада құқықтарды сақтауды және заңды мүдделерді қорғауды талап ететін жаңа ақпараттық құқықтық қатынастарды дамытуға байланысты.. сонымен мемлекеттер.

Алайда, сонымен бірге, мемлекеттік электрондық қызметтерді енгізу процесі, ең алдымен, құқықтық аспектімен байланысты бірқатар қиындықтар мен сын-қатерлермен ұштасады. Бұл саланы құқықтық реттеу жылдам технологиялық прогресті ескеру, азаматтардың жеке деректерін қорғауды қамтамасыз ету, қызметтерге тең қол жеткізуді қамтамасыз ету, сондай-ақ электрондық жүйелердің сенімділігі мен қауіпсіздігіне кепілдік беру қажеттілігіне тап болады.

Бұл процесте ақпараттық құқықтарды қорғау мәселесі ерекше маңызға ие, ол өз кезегінде көп қырлы және көп қырлы. Мемлекеттік электрондық қызметтерді ұсыну кезінде ақпаратты қорғау саласындағы заңнаманы бұзғаны және тиісінше орындамағаны үшін жауапкершілікті көздейтін және реттейтін ұлттық заңнамалық нормаларды қабылдау қажеттілігі артып келеді.

Мемлекеттік электрондық қызметтер мен ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету тұрғысынан ең өзекті мәселе Интернет желісіндегі ақпараттық алмасу мен мемлекеттік электрондық қызметтерді және ақпараттық қауіпсіздікті құқықтық реттеу мүмкіндігі болып табылады. Әр түрлі елдер туындаған мәселелердің өзіндік шешімдерін ұсынады, халықаралық шарттар мен үлгілік халықаралық заңнама әзірленіп, жасалады. Қазақстанның ақпараттық заңнамасы көбінесе халықаралық тәжірибе мен халықаралық ынтымақтастыққа негізделген өз дамуын енді ғана бастайтынын назарға ала отырып, әрбір тәжірибе жергілікті жағдайларда пайдалану үшін қолайлы және мүмкін емес.

Зерттеу тақырыбының пысықталу дәрежесі. Қазақстан Республикасында мемлекеттік электрондық қызметтер мен ақпараттық қауіпсіздіктің теориялық проблемаларын жан-жақты зерделеу алғаш рет жүргізілуде. Посткеңестік кеңістіктегі елдердегі қазіргі қоғамдық құрылымдағы мемлекеттік электрондық қызметтер мен ақпараттық қауіпсіздіктің объективті рөлі мен маңыздылығын теориялық негіздеу және анықтау енді ғана басталуда, ал басқа мемлекеттерде бұл проблемалар бұрыннан көтеріліп келеді және олардың ғылыми талдауы ұлттық қауіпсіздіктің ажырамас бөлігі болып табылады.

Зерттеу тақырыбының өзектілігі мемлекеттік электрондық қызметтерді ұсынудың қазіргі проблемаларына ғана емес, сонымен қатар ақпараттық процестердің қарқынды дамуына және мемлекеттік электрондық қызметтерді неғұрлым тиімді және қолжетімді ұсынуды қамтамасыз ету үшін ерекше назар мен күш-жігерді қажет ететін қоғам дамуының жаңа деңгейіне көшуге байланысты.

Жаһандық ақпараттық процестерді дамыту Қазақстанның әлемдік ақпараттық жүйеге кіру қажеттілігін айқындайды, бұл өз кезегінде міндеттердің тұтас кешенін шешуді көздейді, олардың ең бастысы ақпаратты еркін Іздеу, өндіру және қорғау мүмкіндігін

қамтамасыз ету, бұқаралық ақпарат құралдарын дамыту, басқа да қолжетімді ақпараттық ресурстарды қалыптастыру, халықаралық стандарттарға сәйкес келетін ақпараттық қызметтерді ұсыну, ақпаратты құру үшін жағдайларды қамтамасыз ету болып табылады, ақпараттық жүйелердің дамуы мен жұмыс істеуі, бірыңғай ақпараттық кеңістікті қалыптастыру, әлемдік ақпараттық қоғамдастыққа интеграцияланған.

Жедел технологиялық даму және ақпараттық технологияларды қоғамдық өмірдің барлық салаларына, соның ішінде мемлекеттік басқару саласына енгізу жағдайында мемлекеттік электрондық қызметтерді құқықтық реттеуге байланысты мәселелер ерекше өзекті болып отыр. Қазіргі қоғам мемлекеттік органдармен және мекемелермен өзара іс-қимылдың неғұрлым тиімді, ыңғайлы және ашық тетіктеріне ұмтылады. Мемлекеттік электрондық қызметтер мемлекеттік құрылымдарды цифрландырудың маңызды бағыттарының бірі ретінде мемлекеттік қызметтерді неғұрлым жедел және сапалы ұсынуды қамтамасыз етуге, сондай-ақ азаматтар үшін қолжетімділік пен ыңғайлылық деңгейін арттыруға мүмкіндік береді.

Диссертациялық зерттеудің объектісі. Диссертациялық зерттеудің объектісі жеке адамның, қоғамның және мемлекеттің қауіпсіздігін қамтамасыз ету процесінде туындайтын құқықтық қатынастар болып табылады. **Зерттеу пәні** мемлекеттік электрондық қызметтерді қалыптастыру мен ұсынудың және ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің конституциялық-құқықтық тетігі, мемлекеттік электрондық қызметтердің негізгі қағидаттары, тұжырымдамалық аппараты мен функционалдық компоненттері және ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, Қазақстан Республикасының ақпараттық заңнамасын қалыптастыру және оны имплементациялау мәселелері болып табылады.

Зерттеудің мақсаты мен міндеттері. Диссертациялық зерттеудің негізгі мақсаты Қазақстан Республикасында мемлекеттік электрондық қызметтер мен ақпараттық қауіпсіздікті конституциялық-құқықтық қамтамасыз етудің негізгі теориялық және әдіснамалық мәселелерін жан-жақты талдау болып табылады; Ақпарат пен ақпараттық ресурстарды қорғау саласындағы заңнаманы дамыту үрдістері мен заңдылықтарын жүйелі және объективті талдау Ақпараттық заңнамадағы оң және теріс үрдістерді анықтауға мүмкіндік береді, сондай-ақ ықтимал шешу жолдары мен тетіктері осы процеске қатысушылардың барлығының тиімділігін, қауіпсіздігін және мүдделерін қанағаттандыруды қамтамасыз ету мақсатында құқықтық реттеуді жетілдіруге көмектеседі.Бұл мақсаттар келесі міндеттерді анықтайды:

1. "мемлекеттік электрондық қызметтер" және "ақпарат" ұғымдарын талдау және олардың құқықтық сипатын анықтау, қауіпсіздікті және мемлекеттік электрондық қызметтер мен ақпараттық қауіпсіздікті конституциялық-құқықтық бекітудің рөлі мен маңызын қарастыру;

2. Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігінің ажырамас құрамдас бөлігі ретінде мемлекеттік электрондық қызметтер мен ақпараттық қауіпсіздікті зерттеу;

3. мемлекеттік электрондық қызметтер мен ақпараттық қауіпсіздіктің ішкі құрылымы мен негізгі компоненттерін ашу;

4. қазіргі кезеңде Қазақстан Республикасындағы Құқықтық, саяси, экономикалық, әлеуметтік және өзге де қоғамдық қатынастар жүйесіндегі мемлекеттік электрондық қызметтер мен ақпараттық қауіпсіздіктің әртүрлі аспектілері мен маңыздылығын талдау;

5. мемлекеттік электрондық қызметтердің ағымдағы проблемаларын және олардың туындау себептерін талдау;

6. Қазақстан Республикасында мемлекеттік электрондық қызметтерді көрсетудің негіз қалаушы қағидаттарын талдау, оларды заңнамалық бекіту қажеттігін негіздеу;

7. мемлекеттік электрондық қызметтерді ұсыну процесін одан әрі дамыту бойынша Қазақстан заңнамасының алдында тұрған міндеттерді айқындау;

8. конституциялық құқықтар жүйесіндегі жеке тұлғаның, қоғамның және мемлекеттің ақпараттық құқықтарының анықтамасы мен мазмұнын талдау;

9. ақпараттық құқықтардың құрамдас бөлігі ретінде ақпаратқа қол жеткізудің құқықтық мәселелерін зерттеу. Ақпаратқа қол жеткізу құқығын реттейтін қазақстандық заңнаманың ағымдағы жай-күйін талдау, қажетті ұсынымдарды әзірлеу;

10. қоғам мен мемлекеттің тиімді өзара іс-қимылы үшін мемлекеттік электрондық қызметтерді құқықтық реттеу тұжырымдамасын жетілдіру жөнінде қажетті ұсынымдар әзірлеу.

Қорғауға ұсынылған негізгі ережелер:

1. Ақпараттық қауіпсіздік контекстіндегі мемлекеттік электрондық қызметтер күрделі және көп қырлы құбылыс ретінде техникалық, әлеуметтік, ұйымдастырушылық және саяси аспектілерді қамтитын әртүрлі және өзара байланысты мәселелерге тап болатыны анықталды. Бұл Қазақстанның Ұлттық қауіпсіздік жүйесіндегі мемлекеттік электрондық сервистердің және ақпараттық қауіпсіздіктің орны мен рөлін, сондай-ақ демократиялық, құқықтық мемлекетті, ашық азаматтық қоғамды және елдің дамыған экономикасын қалыптастыру жөніндегі міндеттерді іске асыру процесін айқындайды.
2. Мемлекеттік құрылымдарды цифрландыру мен ақпараттың қолжетімділігі арасындағы тепе-теңдік қажеттілігі туралы қорытынды жасалды. Электрондық қызметтерге көшу тек техникалық дағдылары мен технологияларға қол жетімділігі бар адамдар үшін ғана емес, барлық азаматтар үшін қолжетімділікті қамтамасыз ету жөніндегі күш-жігермен сүйемелденуі тиіс.
3. Қазақстан Республикасының мемлекеттік электрондық қызметтері мен ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз етудің ерекше қағидаттарын бөлудің және сәйкестендірудің орындылығы туралы негізгі ғылыми тұжырымдар әзірленді. Мұндай қағидаттар: заңдылық қағидаты; азаматтардың, қоғам мен мемлекеттің мүдделерін теңестіру қағидаты; ақпараттық салада ұлттық мүдделерге қол жеткізу және осы қауіптерге қарсы тұру үшін қатынастарды құқықтық реттеудің кешенділік қағидаты болып табылады; мемлекеттік органдардың мемлекеттік электрондық қызметтер мен ақпараттық қауіпсіздікті құқықтық қамтамасыз етуді жетілдіру жөніндегі қызметін үйлестіру қағидаты; қоғамдық ұйымдарды мемлекет қызметінің мониторингіне ақылға қонымды тарту қағидаты; қорғалатын ақпаратты қорғау; Қазақстандық мемлекеттік электрондық қызметтер мен ақпараттық қауіпсіздік жүйесін халықаралық қауіпсіздік жүйелерімен интеграциялау; мемлекеттік электрондық қызметтер мен ақпараттық қауіпсіздік субъектілерінің ақпараттық саладағы ел заңнамасын бұзғаны үшін жауаптылығы.
4. Мемлекеттік электрондық қызметтерді көрсетудің маңызды аспектілерінің бірі азаматтардың жеке деректерін қорғаудың жоғары деңгейін қамтамасыз ету болып табылатыны анықталды. Техникалық және ұйымдастырушылық қауіпсіздік шаралары алдыңғы қатарда болуы керек.
5. Зерттеу барысында мемлекеттік электрондық қызметтерді ұсыну саласындағы бар және туындайтын проблемаларды талдау мен технологиялар мен пайдаланушылардың қажеттіліктеріндегі өзгерістерді есепке алу арасындағы байланыс анықталды.

Диссертациялық зерттеудің әдіснамалық негізі. Жұмыста зерттеудің теориялық базасы көрнекті ғалымдардың еңбектерінен құралды: ұлттық қауіпсіздікті конституциялық-

құқықтық қамтамасыз ету проблемаларының жекелеген құрамдас бөліктері, оның ішінде ақпараттық, жеке тұлғаның, қоғамның және мемлекеттің ақпараттық құқықтары мен бостандықтарын іске асыру проблемасы, сондай-ақ мемлекеттің ақпараттық саясатының әртүрлі аспектілері К. К. Айтхожин, С. К. еңбектерінде зерттелгенін атап өткен жөн. Амандықова, С. Т. Әлібекова, М. Т. Баймаханова, Д. М. Баймаханова, Ж. Баишева, М. С. Бейбітова, Ж. Д. Бусурманова, Л. Т. Жанұзақова, Б. А. Жетпісбаева, С. З. Зиманова, А. С. Ибраева, Е. У. Изтаева, З. Ж. Кенжалиева, В. А. Ким, О. К. Копабаева, В. А. Малиновский, Е. Б. Мұхамеджанова, Р. А. Подопригора, С. Н. Сабикенова, Г. С. Сапарғалиева, С. С. Сартаева, Г. Б. Сафинова, М. Темірғалиева, В. Н. Уварова, А. А. Чернякова. Диссертациялық зерттеудің теориялық негізі құқықтану және соған байланысты салалардағы қазақстандық және шетелдік ғалымдар мен мамандардың еңбектері болды. Философияның, саясаттанудың, әлеуметтанудың, сондай-ақ мемлекет пен құқық теориясының іргелі категориялары мен тұжырымдамаларын жасаған ғалымдардың идеялары, тұжырымдамалары мен теориялары қолданылады. Диссертациялық зерттеудің теориялық және әдіснамалық негізі-әлеуметтік процестер мен әлеуметтік-құқықтық құбылыстарды танудың диалектикалық әдісі, оның категориялық және тұжырымдамалық аппараты, ғылыми таным принциптері. Жұмыста салыстырмалы-құқықтық және нақты-құқықтық әдістер, сондай - ақ жалпы ғылыми әдістер-талдау және синтез, индукция және дедукция, модельдеу, формализация белсенді қолданылды. Зерттеудің теориялық негізі Мемлекет және құқық теориясы, конституциялық құқық, Әкімшілік құқық, шет елдердің конституциялық құқығы, АҚШ-тың белгілі Конституционалист-мамандарының салыстырмалы конституциялық құқығы саласында кеңінен танымал болған ғылыми еңбектер болды.. Ресей, Өзбекстан, Қырғызстан және басқа елдер. Зерттеудің нормативтік негізі Қазақстан Республикасының Конституциясы, конституциялық заңдар, заңдар және республиканың және бірқатар шет елдердің басқа да нормативтік-құқықтық актілері болды. Зерттеудің эмпирикалық негізі мемлекеттік органдар мен мемлекеттік емес мекемелердің практикалық іс-әрекетінің материалдары, мерзімді әдебиеттер мен электрондық көздерден алынған кеңінен қол жеткізу үшін ашық талдамалық материалдар мен статистикалық деректер болды.

Аталған әдістерді бірлесіп пайдалану мемлекеттік электрондық қызметтерді құқықтық реттеу мәселелерін пәнаралық және жан-жақты зерттеу және зерделеу, теориялық тұжырымдар мен осы жүйені жетілдіру бойынша ықтимал практикалық ұсыныстарды дайындау және тұжырымдау үшін мүмкіндік туғызды деп санаймыз.

Диссертациялық зерттеудің теориялық маңыздылығы оның негіздері Қазақстан Республикасының Конституциясында қаланған Қазақстан Республикасында мемлекеттік электрондық қызметтер мен ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің теориялық-құқықтық мәселелері алғаш рет тұжырымдамалық тұрғыдан қаралуында. Зерттеудің теориялық маңыздылығы сонымен қатар қазіргі заманғы адамның, қоғамның және мемлекеттің өміріндегі мемлекеттік электрондық қызметтер мен ақпараттық қауіпсіздіктің рөлін түсінудің маңыздылығы мен өзектілігімен анықталады.

Зерттеу нәтижелерінің практикалық маңыздылығы диссертациялық жұмыстың ережелері көтерілген мәселені одан әрі зерттеудің теориялық негізі ретінде, ақпаратты қорғау және ақпараттық әсерден қорғау тәжірибесін жетілдіру үшін қолданыла алатындығында көрінеді. Теориялық тұжырымдар мен ұсыныстар тиісті заңнаманы әзірлеу және қабылдау процесінде, сондай-ақ Қазақстан Республикасының ақпараттық саясаты тұжырымдамасын және жалпыұлттық шоғырландырушы идеяны әзірлеу кезінде, мемлекеттік органдардың құқық қолдану практикасында негіз бола алады.